

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Г.Я.Касьяненко

« 30 » серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічне краєзнавство

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

« 30 » серпня 2019 р.

Голова _____
(Міронєць Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Данильченко Олена Сергіївна кандидат географічних наук, старший викладач кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від _____ 29 серпня _____ 2019 року.

Завідувач кафедри
загальної та регіональної географії

Корнус О. Г., к.г.н., доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	бакалавр	Вибіркова
		Рік підготовки:
4-й		
Семестр		
7-й		
Лекції		
26 год.		
Практичні, семінарські		
-		
Лабораторні		
24 год.		
Самостійна робота		
96 год.		
Консультації		
4 год.		
Вид контролю: залік		
Загальна кількість годин - 150		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є встановлення сутності та теоретико-методологічних засад географічного краєзнавства, формування у студентів фахового розуміння геопросторових особливостей географічного краєзнавства; знання студентів про методи досліджень рідного краю; ознайомлення студентів з суспільно-територіальним комплексом території рідного краю, який характеризується сукупністю природних ресурсів, населених місць і природоперетворювальних об'єктів. Основними завданнями вивчення дисципліни є: визначення сутності, функцій, об'єктно-предметного поля, місця географічного краєзнавства в системі національного краєзнавства; обґрунтування періодизацію географічного краєзнавства; встановлення основних етапів історії розвитку географічного краєзнавства; складання типового плану вивчення краю в цілому та окремих географічних краєзнавчих об'єктів; розроблення програми і методики вивчення конкретних географо-краєзнавчих об'єктів; встановлення особливості природи рідного краю та проблем охорони; виявлення особливості історії заселення рідного краю; розкриття особливості соціально-економічного розвитку краю.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- понятійний, категоріальний апарат та основні смислові значення географічного краєзнавства;
- історію виникнення та закономірності розвитку географічного краєзнавства;
- програму вивчення рідного краю;
- типові плани вивчення природних та соціально-економічних географо-краєзнавчих об'єктів;
- характерні риси ландшафтів рідного краю;
- особливості історії заселення рідного краю;

- особливості соціально-економічного розвитку краю.
- вміти :**
- працювати з краєзнавчою документацією,
  - збирати, обробляти, зберігати та застосовувати географо-краєзнавчу інформацію;
  - визначати стан вивчення рідного краю та ролі місцевих краєзнавців у розвитку краєзнавчих досліджень;
  - складати типовий план вивчення краю в цілому та окремих географічних краєзнавчих об'єктів;
  - розробляти програму і методiku вивчення конкретних географо-краєзнавчих об'єктів;
  - проводити географо-краєзнавчі дослідження своєї місцевості;
  - аналізувати особливості природи рідного краю та проблем охорони;
  - визначати основні етапи історії заселення рідного краю та проблеми сучасної демографічної ситуації;
  - характеризувати особливості розвитку економіки рідного краю;
  - визначати туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю.

2. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з навчальної дисципліни; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструє гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни;
82-89	виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; при цьому студент має незначні утруднень з відповіддю на видозмінені завдання, правильно застосовує теоретичні географічні знання при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання; допускається несуттєвих неточностей;
74-81	виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені питання, які, однак, містять несуттєві неточності, за вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; при цьому студент має утруднень з відповіддю на видозмінені завдання, що викликає у студента деякі утруднення;
64-73	виставляється за посередні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач; студент має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його деталей; допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу, а також відчуває утруднення при застосуванні правил, методів, принципів, законів у конкретних ситуаціях; допускає помилки у відповіді, але володіє необхідними знаннями для їх подолання під керівництвом викладача;

60-63	виставляється за слабкі знання навчального матеріалу репродуктивного рівня, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності його викладення за слабе застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач, допускає грубі помилки;
35-59	виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач;
1-34	оцінка "незадовільно" з обов'язковим повторним вивченням (навчальної дисципліни (00-34 балів) виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватися при розв'язанні практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

Розподіл балів

Поточний контроль							Самостійна робота	Сума
Розділ 1			Розділ 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
20			40				40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

3. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: залік, контрольні роботи (тести), есе, проект-презентації, індивідуальні завдання.

Питання для поточного контролю

Контрольна робота № 1

- Назвіть рік утворення Сумської області: а) 1936 б) 1939 в) 1946 г) 1954
- Де і коли були виявлені перші ознаки нафти у Дніпровсько-Донецькій западині
- Наведіть приклад діапирових структур на території Сумської області _____
- Назвіть тектонічні структури, що розміщені в межах регіону:
I порядку _____
II порядку _____
III порядку _____
- Якого періоду найдавніші породи виходять на денну поверхню регіону:
а) палеоцену б) тріасу в) рифею г) девону д) карбону е) крейдового

Контрольна робота № 2

1. У якому році була зафіксована найбільша кількість населення Сумської області? а) 1936 б) 1939 в) 1946 г) 1954
2. Назвіть середні міста Сумської області: _____
3. Щороку області втрачає: а) 5000 осіб б) 20000 в) 15000 г) 25000 д) 10000
4. В якому році спостерігався найменший показник народжуваності _____ і який _____
5. В якому районі області частка різних національностей переважає над часткою українців:
а) Великописарівському б) Серединобудському в) Ямпільському г) Путивльському
д) Шосткинському

.....

Есе на тему «Характеристика родовищ корисних копалин».

Проект-презентація на тему: «Моя мала Батьківщина, як об'єкт рекреаційного призначення». Захист індивідуального проекту.

Індивідуальне завдання: Використовуючи запропонований план складіть характеристику річки свого населеного пункту.

Питання до заліку з навчальної дисципліни «Географічне краєзнавство»

1. Встановити сутність географічного краєзнавства.
2. Поняття «краєзнавство». Назвати об'єкт та предмет географічного краєзнавства.
3. Форми краєзнавства та структура географічного краєзнавства.
4. Суть, значення та завдання географо-краєзнавчої роботи.
5. Охарактеризуйте державне краєзнавство, освітнє та суспільне.
6. Виясніть етапи становлення географічного краєзнавства.
7. Фізико-географічне положення Сумської області.
8. Історія заселення рідного краю.
9. Основні етапи історії геологічного розвитку Сумської області.
10. Тектонічні структури Сумської області.
11. Геологічна будова Сумської області.
12. Особливості четвертинних відкладів на території регіону.
13. Орографічна будова Сумської області.
14. Морфоскульптурні особливості території регіону.
15. Корисні копалини регіону.
16. Кліматотвірні чинники території області.
17. Циркуляційні процеси влітку та взимку на території області.
18. Термічний режим Сумської області.
19. Розподіл опадів по території області.
20. Небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища, які характерні для території області.
21. Річки області (кількість, тип живлення водний режим, морфометричні та кількісні характеристики).
22. Озера області (кількість, тип озер, розміри).
23. Штучні водойми регіону: кількість, розміри, типи.
24. Болота регіону та їх основні характеристики.
25. Підземних води області, їх характеристики та особливості залягання.
26. Основні типи ґрунтів Сумської області.
27. Рослинні угруповання характерні для мішанолісової та лісостепової зон регіону.
28. Ландшафтно-типологічна структура території Сумської області.
29. Схеми фізико-географічне районування Сумської області за Нешатаєвим Б.М. та Удовіченко В.В.
30. Загальна чисельність населення Сумської області та його розселення.
31. Природний рух населення регіону.

32. Міграційних рух населення регіону.
33. Статеві-вікова структура населення регіону.
34. Національний склад населення Сумської області.
35. Загальна характеристика промисловості Сумської області.
36. Паливна промисловість регіону.
37. Електроенергетика регіону.
38. Чорна та кольорова промисловість регіону.
39. Машинобудування та металообробка регіону.
40. Хімічна промисловість регіону.
41. Лісова та деревообробна промисловість регіону.
42. Легка промисловість регіону.
43. Харчова промисловість регіону.
44. Промислові вузли і центри регіону.
45. Енерговиробничі цикли регіону.
46. Загальна характеристика сільського господарства Сумської області.
47. Рослинництво Сумської області.
48. Тваринництво Сумської області.
49. Транспорт Сумської області.
50. Освітня система Сумської області.
51. Медичне обслуговування Сумської області.
52. Культурне обслуговування Сумської області.
53. Забруднення атмосферного повітря регіону.
54. Забруднення водних об'єктів регіону.
55. Забруднення ґрунтів Сумської області.
56. Утворення відходів на території регіону.
57. Радіаційне забруднення регіону.
58. Екологічна мережа Сумської області.
59. Природно-заповідні об'єкти області загальнодержавного значення.
60. Природно-заповідні об'єкти області місцевого значення.

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Концепційно-теоретичні засади географічного краєзнавства.

Тема 1. Географічне краєзнавство: об'єкт, предмет, основні завдання та теоретико-методологічні засади. Сутність географічного краєзнавства, взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Місце географічного краєзнавства в системі національного краєзнавства. Об'єкт і предмет географічного краєзнавства. Зміст географічного краєзнавства. Структура географічного краєзнавства та методики його викладання й організаційні форми. Основні джерела і методи дослідження. Зв'язки географічного краєзнавства та методики його викладання з іншими науками. Функції географічного краєзнавства. Завдання географічного краєзнавства на сучасному етапі.

Тема 2. Історичні аспекти розвитку географічного краєзнавства. Етапи еволюції географічного краєзнавства: витоки (зародження), становлення, утвердження. Перший етап: V-IV ст. до н.е. – середина XVII ст. – витоки або стихійно-описовий період. Найдавніший, античний та середньовічний періоди. Другий етап: друга половина XVII ст. – середина XIX ст. – початки зародження українського географічного краєзнавства. Анкетно-описовий, експедиційний та статистичний періоди. Третій етап: друга половина XIX – початок XX ст. – становлення організаційних форм краєзнавства в умовах тоталітарної системи. Наукові школи, центри, напрями географічного краєзнавства України (кінець XIX — 30 і роки XX ст.). Четвертий етап: 30-80-ті роки XX ст. – час складних трансформацій географічного краєзнавства в умовах тоталітарної системи.

П'ятий етап: кінець 80-х рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. – утвердження географічного краєзнавства як наукової дисципліни в умовах державної незалежності України.

Тема 3. Методи та організація географо-краєзнавчих досліджень на місцевості. Географо-краєзнавча робота в системі шкільної географічної освіти. Підходи та прийоми вивчення своєї місцевості. Напрями вивчення рідного краю. Основні форми туристсько-краєзнавчої роботи. Методи досліджень. Основні етапи та організація дослідження своєї місцевості. Типові програми вивчення краю. Дослідження на місцевості: геологічні, гідрогеологічні, геоморфологічні, метеорологічні, гідрологічні, ґрунтові, геоботанічні, зоогеографічні, фенологічні дослідження, дослідження природно-територіальних комплексів.

Розділ 2. Географо-краєзнавче вивчення своєї місцевості

Тема 4. Вивчення природних географо-краєзнавчих об'єктів своєї місцевості. Географічне положення. Природні умови і ресурси. Рельєф, геологічна будова і корисні копалини. Клімат і внутрішні води. Ґрунти, рослинність і тваринний світ. Природні комплекси (ландшафти). Еколого-географічні проблеми своєї місцевості. Вивчення проблем охорони природи краю.

Тема 5. Вивчення сучасної демографічної ситуації та історико-культурних об'єктів своєї місцевості. Вивчення історико-географічних особливостей формування території. Вивчення історії заселення краю та проблеми сучасної демографічної ситуації. Вивчення особливостей формування розселення населення та його національного складу. Вивчення освітньо-культурного комплексу своєї місцевості. Вивчення культури та мистецтва краю. Вивчення пам'яток архітектури. Топонімічні краєзнавчі дослідження.

Тема 6. Вивчення соціально-економічних об'єктів своєї місцевості. Вивчення основних етапів розвитку господарства рідного краю. Програма дослідження сучасного стану розвитку господарства: промислові підприємства, колективні та індивідуальні господарства та ін. Вивчення промисловості: назва і місце знаходження підприємства; історія і причини його виникнення в даному населеному пункті; динаміка виробництва продукції та її асортимент; чисельність зайнятих в основному і допоміжних виробництвах; ефективність і рентабельність виробництва; основні і допоміжні види сировини; відходи виробництва та їх використання; проблеми і перспективи розвитку. Вивчення сільського господарства: назва господарства, час його виникнення та зміни, що сталися після його заснування; географічне положення відносно найближчих міст і шляхів сполучення; загальну кількість, склад і розселення населення, забезпеченість трудовими ресурсами та їх використання; загальні відомості про механізацію, агротехніку, організаційну структуру і спеціалізацію виробництва; основні дані про розвиток тваринництва і рослинництва; дані про прибуток і рентабельність господарства і перспективи його розвитку.

Тема 7. Особливості геопросторової організації краєзнавчо-туристичного комплексу рідного краю. Оцінка рекреаційних ресурсів області. Особливості природи та населення в межах адміністративних одиниць регіону. Компонентна структура територіально-рекреаційного комплексу регіону. Розвиток сучасних видів туризму: пізнавальний, (культурно-розважальний), діловий, етнічний, релігійний, спортивний, рекреаційний туризм, навчальний та екологічний туризм. Розвиток зеленого та сільського туризму в регіоні. Кластеризація туристсько-рекреаційного комплексу. Об'єкти природно-заповідного фонду області: біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки. Історико-культурні туристичні ресурси. Музеї. Пам'ятки архітектури: оборонні споруди, культові та світські. Пам'ятки монументального мистецтва. Пам'ятки та пам'ятні місця історичних подій. Пам'ятки видатним людям.

4.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усьо го	у тому числі				
		л	п	лаб	кон	сп
Розділ 1. Концепційно-теоретичні засади географічного краєзнавства						
Тема 1. Географічне краєзнавство: об'єкт, предмет, основні завдання та теоретико-методологічні засади	17	2		2	1	12
Тема 2. Історичні аспекти розвитку географічного краєзнавства	21	4		2	1	14
Тема 3. Методи та організація географо-краєзнавчих досліджень на місцевості	18	2		2		14
Розділ 2. Географо-краєзнавче вивчення своєї місцевості						
Тема 4. Вивчення природних географо-краєзнавчих об'єктів своєї місцевості	31	8		8	1	14
Тема 5. Вивчення сучасної демографічної ситуації та історико-культурних об'єктів своєї місцевості	18	2		2		14
Тема 6. Вивчення соціально-економічних об'єктів своєї місцевості	22	4		4		14
Тема 7. Особливості геопросторової організації краєзнавчо-туристичного комплексу рідного краю	23	4		4	1	14
Усього годин	150	26		24	4	96

Теми практичних (семінарських) занять

Виконання практичних робіт даною робочою програмою не передбачено.

5. Теми лабораторних занять

№	Назва теми	Кількість годин
		д/ф
1.	Сутність географічного краєзнавства.	2
2.	Етапи розвитку географічного краєзнавства.	2
3.	Організація вивчення рідного краю.	2
4.	Вивчення природи краю.	6
5.	Вивчення проблем охорони природи краю.	2
6.	Вивчення історії та соціально-економічного розвитку краю.	4
7.	Вивчення господарства краю.	2
8.	Вивчення культури та мистецтва краю.	2
9.	Топонімічні краєзнавчі дослідження	2
	Разом	24

6. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Данильченко О. С. Річкові басейни Сумської області : геоecологічний аналіз : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 270 с.
2. Корнус А.О. Географія Сумської області: природа, населення, господарство / А.О. Корнус, І.В. Удовиченко, Г.Г. Леонтєва, В.В. Удовиченко, О.Г. Корнус / - Суми: ФОП Наталуха А.С., 2010. - 184 с.

3. Корнус А. О. Атлас сільського господарства Сумської області : географічний атлас / А. О. Корнус. Електр. Тест. Дані. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка; Сумський відділ Українського географічного товариства, 2019. 1 ел. опт. диск (CD-ROM).
4. Корнус А.О. Промисловість Сумської області (економіко-географічне дослідження) : монографія / А. О. Корнус, О. Г. Корнус – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 136 с.
5. Корнус А. О. Сільське господарство Сумської області (економіко-географічне дослідження) : монографія. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 100 с.
6. Чернов Б.О. Географічне краєзнавство : теоретико-методологічна сутність. Український географічний журнал. Вип. 1 (101), 2018. С. 63-68.

Додаткові:

1. Атлас Сумської області. – К.: Укргеодезкартографія, 1995. – 41 с.
2. Геоморфологічна будова Сумської області / А.О. Корнус, В.В. Чайка. – Суми: Сум-ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. – 34 с.
3. Жванко Л. М. Краєзнавство: Конспект лекцій. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 163 с.
4. Костиця М. Ю. Українське географічне краєзнавство: історія, методологія, перспективи концептуального синтезу / М. Ю. Костиця. – Житомир: Косенко, 2006. – 444 с.
5. Костиця М.Ю. Географічне краєзнавство України: теоретико-методологічні засади, історія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. геогр. наук : спец. 11.00.13 — історія географії / М.Ю. Костиця. – К., 2007. – 51 с.
6. Костиця М. Географічне краєзнавство: Поступ у III тисячоліття // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2002. - № 2. - С 5-7.
7. Круль В., Круль Г. Сутність і структурний зміст краєзнавства, об'єктно-предметна основа географо-краєзнавчих досліджень // Історія української географії. URL: <http://ukrtur.narod.ru>
8. Леонтєва Г.Г. Сумський промисловий вузол. – Суми: Слобожанщина, 1996. – 64 с.
9. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник. – К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2016. – 94 с.
10. Сумська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина // Гол. ред. кол. І.В. Удовиченко. – К: Вид-во „Мапа”, 2006. – 20 с.
11. Соціально-економічне становище Сумської області за 2018 рік. Статистичний бюлетень. Суми: Гол. управління статистики у Сумській області, 2019. 61с.
12. Туристське краєзнавство: навчальний посібник / М. М. Покогодна, Л. Д. Божко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 310 с.

Інтернет-ресурси:

1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2018 році. <https://menr.gov.ua/news/31778.html>
2. Екологічний паспорт Сумської області станом на 01.01.2019 р. <http://www.menr.gov.ua>Охорона>protection/sumska>
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Сумській області. <http://sumy.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Головного управління Держгеокадастру у Сумській області. <http://sumska.land.gov.ua>